

УДК 008(477):7.046

Уманець О. В.

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого

БАЛАДА «ТВАРДОВСЬКИЙ» П. ГУЛАКА-АРТЕМОВСЬКОГО В АСПЕКТІ МОДИФІКУВАННЯ ФАУСТІАНСЬКОЇ ТЕМАТИКИ

Уманець О. В. Балада «Твардовський» П. Гулака-Артемовського в аспекті модифікування фаустіанської тематики. Стаття є прецедентом культурологічного дослідження балади П. Гулака-Артемовського «Твардовський». В одному з перших утілень фаустіани в українській літературі виявлено її зв'язок із фольклорними джерелами вічної теми й народною сміховою культурою, спатіальну двоїстість і темпоральну дієвість хронотопу, редукованість унаслідок вилучення концепту знання, мотиву каяття й опосередкованості концепту перевертневості, «низову» й «сміхову» сутність концептів пошуку, кохання та віри, зв'язок фаустіанської міфлогемі з козацько-авантюричним типом особистості. Підкреслено паралелізм генези та онтосу фаустіани у просторах європейської та української культур й історико-культурну детермінованість націоналізації фаустіани у творчості поета.

Ключові слова: фаустіана, фаустіанська міфлогема, концепти пошуку, знання, кохання, віри, перевертневості.

Уманець О. В. Балада «Твардовский» П. Гулака-Артемовского в аспекте модифицирования фаустіанской тематики. Статья является прецедентом культурологического исследования баллады П. Гулака-Артемовского «Твардовский». В одном из первых воплощений фаустіаны в украинской литературе выявлены ее связь с фольклорными источниками вечной темы и народной смеховой культурой, спатіальная двоїственность и темпоральная действенность хронотопа, редуцированность вследствие отсутствия концепта знания, мотива раскаяния и опосредованности концепта оборотности, «низовая» и «смеховая» сущность концептов поиска, любви и веры, связь фаустіанской мифлогемы с козацко-авантюричным типом личности. Подчеркнуты параллелизм генезиса и онтоса фаустіаны в пространствах европейской и украинской культур и историко-культурная детерминированность национализации фаустіаны в творчестве поэта.

Ключевые слова: фаустіана, фаустіанская мифлогема, концепты поиска, знания, любви, веры, оборотности.

Umanets O. Tvardovskyi Ballade by P. Gulak-Artemovskiy in Terms of Modification of the Faust-Theme.

Background. In recent years, there has been an increasing interest in study of artistic representation of permanently actual problem of axiological searches, namely, the Faust-theme and mythologeme. The number and variation of its interpretations in various kinds of art raises a range of problems before researchers, related to, in particular, the specificity of national reproduction. In fact, phenomenology and ontology of the Ukrainian Faust-theme, in particular, the peculiarities of its "source", in other words, Tvardovskyi Ballade by P. Gulak-Artemovskiy, are unstudied. Avoiding to clarify the literary work in the context of problematic field related to the Faust-theme the researchers emphasize therein the dominance of burlesque, parody, travesty, entertainment, ethnographic, significance of folk, everyday inception, grass-roots language and traditions of popular demonology.

Objectives. The objectives of this study are clarification of historical and cultural determinants and special nature of interpretation of the Faust-theme, its concepts (search, knowledge, love, believe and werewolfness) and mythologeme in Tvardovskyi Ballade by P. Gulak-Artemovskiy.

Methods. The methods of the article unite the principles of systematic, culturological and axiological study, providing the achievement of the set objective and determining the **originality** of intelligence.

Results. The results of the research consists in the grounding the Ukrainian poet appeal to the permissive interpretation of the ballade by A. Mitskevich with the specificity of processes of the national culture creation – activation and actualization of a dialogue between the Ukrainian and European cultures in the context of romantic paradigm of the world perception and "the Spring of Nations' Dawn" and peculiar urgency of problem of the nation consolidation, the solution of which the Ukrainian intellectuals saw in mastering the folklore heritage as value support and nation solidarity. Reliance on the folkloric "line" of the Faust-theme and comic aspect of its understanding, traditions of popular joking culture and national language sources in the ballade of P. Gulak-Artemovskiy reflects a certain parallelism of genesis of the eternal theme in the European and Slavic cultures, significance in the Ukrainian literature between the XVIIIth – XIXth centuries of ethnographic research studies of the Romantic, tendencies of travesty processing of the world's literature and development of the literary Ukrainian language on the basis of popular language and is a factor of the chronotopical organization specificity and implementation of concepts of the Faust-theme in the work.

Its chronotope at the spatial level is characterized by ambiguity (combination of worlds of phantasy and reality, presence of "miracles" and transformations), at the temporal level it is defined by the exceptional efficacy, concentrated newsworthiness, high emotional tonus.

The realization of Faustian mythologeme in the ballade is a character of rebellious Mister Scoundrel, who is focused on the epochal rules of existence breaking (spirit freedom, standing in opposition to social ladder, negation of the faith significance). "Low level" representation and relatedness of this character to Cossack adventurous personality type of the Ukrainian society approaches it to the extent possible to the mainstream audience and conveys its protest into the perceptual plane.

Tvardovskyi Ballade demonstrates substantial and conceptual reduction of Faust-theme. This is shown in the

Рецензент статті: Лошков Ю. І., доктор мистецтвознавства, зав. кафедри народних інструментів, Харківська державна академія культури

Стаття надійшла до редакції 02.08.2017

“discrete” description of an agreement with the negative forces of nationally-colored signs and withdrawal of the concept of knowledge and the motive of repentance.

Tendency of “low level” modification defines the specific nature of the concepts of Faust-theme. The love concept is implemented through the prism of daily routine and certain nihilism, neutralizing the significance of such a side of the Ukrainian mentality as executiveness. Low level transformation of the concept of faith is reflected in mocking at marriage with benefit of clergy and church, which during centuries was a consolidating core of the Ukrainian nation, and avoiding the motive of repentance. This reflects global changes in the system of values in the national culture, defined by dissonances of social and cultural situation of the beginning of the XIXth century.

The concept of werewolfness acquires of indirect realization, namely, in folklore miracles and transformations. The presence of such motives in the West-European traditions of the eternal theme proves the parallelism of its genesis and ontos in the Ukrainian and European cultural space.

The factors of joking interpretation of Faust-theme by P. Gulak-Artemovskiy are the peculiarities of national modification of the paradigms of classicism. In the cultural memory of the Ukrainian nation there were no tragic mythological, stylistically elevated characters of high genres. As a result, the Ukrainian classicism in the years since I. Kotlyarevskiy has been oriented to low genres, actualized by the rise of the national spirit and romantic attention to folklore. The concept and stylistics of Tvardovskiy Ballade confirmed essence of folklore sources of the national culture, reflected their joining the space of classic literature, ensured nationalization of one of the leading thematic and conceptual streams of the European culture and establishment of moral integrity therewith.

Conclusion. *The specificity of interpretation of Faust-theme in Tvardovskiy Ballade by P. Gulak-Artemovskiy is determined by genetic relations with the folklore tradition and historical and cultural factors, reflects rhizome and variable nature of Faust-theme and mythologeme and is shown in its reduction, “grass-roots” and “joking” undervaluation of its concepts and nationalization, that ensured connection between the mental and cultural experience of the Ukrainian nation, the widest, nationally-oriented audience, and simultaneously the dialogue with the European culture.*

The practical significance. *The research vector and the results of the article can be used in the further study of the Ukrainian Faust-theme to find out its national specificity and ontos and to study the eternal theme as a phenomenon of the European culture.*

Keywords: *Faust-theme, Faust-mythologeme, concepts of search, knowledge, love, faith, werewolfness.*

Постановка проблеми. Проблема одвічного шукання ціннісних опор Людиною є тим духовним стрижнем, що, концентруючись у фаустіанській тематиці та фаустіанській міфологемі, пронизує європейську культуру в діахронії та синхронії. Існування вічної теми на рівні художньої рефлексії з часів легендарної літератури Середньовіччя до сьогодення в різних видах мистецтва у численності інтерпретацій, її здатність до прогностичного резонування з аксіологічними орієнтаціями різних історико-культурних епох і національних культур

висувають перед дослідниками чимало складнощів. Пов’язані вони, зокрема, з потребою в дослідженні тих національних версій вічної теми, що раніше перебували на маргінесі дослідницької уваги.

Такою лакуною є українська фаустіана, репрезентована інтерпретаціями у творчості В. Винниченка («Записки Кирпатого Мефістофеля»), Г. Косинки («Фауст»), П. Тичини («Ходить Фауст по Європі», «Срібної ночі»), М. Рильського («Війнулася фіранка на вікні»), О. Левади («Фауст і смерть»), Н. Королевої («1313»), О. Забужко («Опливає свіча, як душа»), І. Світличного («Мефісто-Фауст»), І. Муратова («Спокуса»), Ю. Клена («Попіл імперій») тощо. Відсутність цілісного дослідження її феноменології та онтології детермінує особливу **наукову та практичну важливість завдання** висвітлення специфіки її «джерела» — балади «Твардовський» П. Гулака-Артемовського, позначеної концептуальною унікальністю та національною своєрідністю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій демонструє, що в нечисленних розвідках балада «Твардовський» П. Гулака-Артемовського постає передусім у літературознавчому дискурсі. Дослідники акцентують у версії українського поета домінування комічного начала — гумористичності [6, с. 12], пародійності та бурлескності [9, с. 129], травестійно-розважального начала [1, с. 123; 8, с. 62], бурлескно-травестійної манери [8, с. 61] та бурлескної традиції [7, с. 12]. Увагу науковців привертають також експерименталізм у трактуванні жанру твору [3, с. 146], етнографічний характер, що виявляється у масштабності, достовірності та ретельності відтворення побутових сцен, розширених порівняно з польським оригіналом [2, с. 20; 3, с. 147; 8, с. 61; 9, с. 129; 11, с. 43], використання народних переказів [2, с. 20] і простонародної лексики [6, с. 12; 7, с. 12], залежність усіх образів твору від фольклорної стихії [8, с. 62], відповідність образу чорта міфологічним уявленням українського народу [2, с. 20] та духові української демонології [6, с. 12; 8, с. 61], притаманні творчості поета в цілому такі «питомі українські ментальні прикмети як емоціоналізм і артистизм» [3, с. 149].

Проте в даних розвідках як **невирішена частина загальної проблеми**, пов’язаної із осмисленням феномена фаустіани як явища європейської культури, постає питання її національної специфіки та історико-культурної детермінованості, що зумовлює **актуальність** даної статті.

Метою статті є виявлення особливостей трактування фаустіанської тематики та міфологеми у баладі «Твардовський» П. Гулака-Артемовського.

Виклад основного матеріалу дослідження. Неодноразово опублікована на сторінках часописів, ця «перша ластівка українського романтизму» [8, с. 60] здобула не тільки надзвичайну популярність, а й надвисоку оцінку автора оригіналу балади А. Міцкевича. Творчу детермінанту звернення П. Гулака-Артемовського до неї дослідники пов’язують із бажанням пропагувати творчість польського по-

ета [9, с. 129] та знайомством літераторів під час подорожі А. Міцкевича Україною 1825 р. Поява балади «Твардовський» детермінована і специфікою процесів національного культуротворення — активізацією та актуалізацією діалогу української та західноєвропейської культур у контексті формування романтичної парадигми світобачення й «світанку весни народів» та особливою гостротою проблеми консолідації нації. Її вирішення для української інтелігенції мало основою опанування духовного — фольклорного спадку як ціннісного опертя і соборного єднання національної спільноти.

На перетині модусів актуалізації уведення фольклорної спадщини та народної сміхової культури в професійну творчість і питань буття фаустіанської тематики і постає «вільна обробка» вічної теми П. Гулаком-Артемівським. «Твардовський» і «Рибалка» стали «принципово новим явищем в історії української літератури — народна стихія у своїх найрізноманітніших художньо-образних і мовно-стильових виявах владно входила в писемну літературу» [7, с. 13]. У баладі «Твардовський» це входження створювало ефект дзеркала у дзеркалі, зумовлений зверненням до опрацювання вже існуючої інтерпретації та опорою на фольклорні джерела фаустіани, і відбивало певний паралелізм її генези в західноєвропейському та слов'янському культурних просторах.

Її витоками є численні візантійські легенди про угоду людини та негативних сил, легенди про доктора Фауста в німецькому фольклорі та слов'янські перекази про пригоди пана-гульця, що запродав душу дияволу. Аналоги знаходимо і в онтосі фаустіани — в тенденціях її поступової «модуляції» у професійну літературну площину, започаткованій у «Народній книзі» І. Шписа, та подальшої мистецької індивідуалізації, концептуальної варіабельності, індивідуалізації співвідношення атрибутивних для фаустіани концептів аксіологічного пошуку, знання, віри, кохання та перевертневості [13, с. 126].

У баладі «Твардовський» специфічність їх вияву детермінована резонуванням твору із генетичними фольклорними джерелами вічної теми. Висока аксіологічна напруженість, притаманна літературним версіям фаустіани з часів її професійного мистецького інтерпретування, «знімається» в баладі комічним — сміховим ракурсом осмислення, опорою на коломийковий [6, с. 12], народнописенний вірш [7, с. 12] та простонародним мовним простором. Лексична своєрідність твору визначається тяжінням до етнографізму, побутово-розмовної площини, певним чином — до вульгарності, насиченості емоційно забарвленими вигуками й виразами («ріжуть скрипки», «піт аж летється з шкури», «тю-тю!.. га-га!.. го-го!..», «зирк», «баньки», «гульк», «окульбачиш», «дриг», «падлюка», «псяюха», «шубовсть», «стриб», «хап», «трись», «скік», «шпарко» тощо), синтаксична — домінуванням спонукальних і окличних речень.

Причини такого стилістичного «зниження», на наш погляд, слід шукати в особливостях

національного культурного процесу початку XIX ст. Значущість травестії та бурлеску в тогочасній літературі Г. Нудьга пов'язує із вагомністю традицій минулого, етнографізм, на думку науковця, був виявом «...творчих шукань літературних сил XIX століття. Шукання ці почалися в атмосфері захоплення і вивчення народних звичаїв, побуту і творчості» [4, с. 11]. Не менш значимою була й традиція травестійного інтерпретування доробку світової літератури, закладена «Енеїдою» І. Котляревського. Завдяки їй склалася стилістична «лінія» так званої «котляревщини» та тенденція розвою літературної української мови на основі народної. Максимальна наближеність до народної мови ставала для нової генерації українських літераторів знаком близькості до української спільноти та засобом звернення до нової — народної аудиторії. За умов політики російської колонізації, активних секулярних процесів і водночас втрати українською книжною мовою свого високого статусу власне носія письмової традиції саме літературна мова на основі народної набувала значного консолідаційного та націотворчого потенціалу.

Можна вбачати в мовному просторі «Твардовського», відзначеному таким потенціалом, своєрідну компенсацію авторського «національно-вторинного» визначення балади як «малоросійської», співзвучного традиціям закріпленої з часів заснування Малоросійської колегії штучної заміни-підміни власних етнонімів національної спільноти — «українське» та «Україна».

Вибір жанру твору П. Гулаком-Артемівським зумовлювався оригіналом А. Міцкевича. «Вільність» переробки (що обґрунтовує визначення балади як оригінального твору [7, с. 12], переспіву балади польського поета [6, с. 12], зразку доволі вільного поводження з її канвою з дотриманням національної української специфіки [3, с. 147]) потенційно могла виявитися і в зміні жанру. Проте саме балада стала тим жанровим фундаментом, який був адекватний і романтичним тенденціям епохи, в контексті яких формувалася нова українська література початку XIX ст., і стилістичній специфіці твору П. Гулака-Артемівського, і особливостям фаустіани зокрема в її фольклорному варіанті.

Як зазначає С. Грица, «драматична загостреність буттєвої ситуації, “антропологізація” сюжетів балад наділили цей жанр особливою “рецептивністю” і паралелі типологічно подібних чи запозичених сюжетів відомі майже повсюдно, де б він не побутував» [5, с. 25]. В українському романтизмі жанр балади мав основою фольклорні витоки [12, с. 159], ліро-епічне, фантастичне, історико-героїчне і соціально-побутове начало, драматичний сюжет, елементи надзвичайного [10, с. 89; 12, с. 157] та «утвердив себе у такій її художній нарративній моделі, де домінують сильні характери, незвичайна фабульність (із елементами трагічного й таємничого, переданого через своєрідну метафоричність), драматична напружена дія, уривчастий діалог, раптова

розв'язка тощо» [12, с. 157], що виявляється і в баладі «Твардовський».

Водночас із фольклорною генезою твору, мовною своєрідністю та апеляцією до жанрової семантики балади концептуальну унікальність твору детермінують і особливості його хронотопічної організації. На спатіальному рівні вона реалізується в двоїстості світів — розгортанні подій одночасно у площинах фантастичності («дива» та перевертання) та дійсності. Ефект їх накладання-суміщення зумовлений особливою ретельністю і «достовірністю» зображення, що сягає самих пантеїстичних основ українського менталітету. Спираючись на народні традиції зображення демонологічного начала, П. Гулак-Артемівський відповідно його змальовує: «Ніс — карлючка, рот свинячий / Гиря вся в щетині; / Ніжки курячі, собачий / Хвіст, ріжки цапині» [6, с. 40] і звертається до фольклорного прийому перейменування — репрезентації чорта як німця. Темпоральний аспект твору відзначений винятковою дієвістю, концентрованою подієвістю, додатково посиленою високим емоційним тонутом, відповідним до баладного хронотопу, який «має щільну темпорально-просторову модель, що сприяє переакцентуації образного ряду на символічний» [12, с. 158].

Центром переакцентуації в баладі — змістилищі «архетипних образів-концептів» [12, с. 159] є образ-концепт пана — бунтівної особистості. Відзначимо, що опосередковано порушуючи проблематику феноменологічної та концептуальної специфіки фаустіани, дослідники вказують на розбіжності в трактовці образу Фауста А. Міцкевичем і П. Гулаком-Артемівським. Так, традиційно ототожнюючи концептуальну вісь фаустіани із угодою людини й диявола, А. Петляк зазначає, що «в Міцкевича Твардовський — дворянин, освічена особа, яка вивчила латинь, знає, хто є Мефістофелес і Белzebуб. Він продав душу дияволу, аби реалізувати свої забаганки. В Артемівського, натомість, це звичайний волоцюга і гуляка, котрий, на своє нещастя, має дружину, яка мучить і його душу, і його тіло» [9, с. 129]. «Зниження» статусу героя — його перетворення з пана-шляхтича на пана-гульвісу — Л. Ромащенко пояснює тим, що поет «надав героєві рис українського менталітету» [11, с. 43].

Порушення норм буття людини епохи для героя балади — це і вияв вільного духу, що демонструє його заклик «Гуляй, душа!» [6, с. 39], і протистояння соціальної ієрархії — «В батька й матір отамана / І громаду лає» [там само], і глузування над освяченим церквою шлюбом — «Цмокнісь з жінкою моєю, / Вона твоя буде... Будь ти їй за чоловіка... Присягайся любить довіка» [6, с. 43]. Тотальне спростування аксіологічних настанов в інтерпретації фаустіанської міфологеми П. Гулаком-Артемівським має фактично самодостатній характер, що доводять чинники угоди Твардовського з чортом. Бажання безмежних мирських насолод та амбітні помисли унеможливають високі духовні поривання, і відповідно до «низової», «сміхової» модифікації вічної теми головний образ

фактично втрачає статус трагічного героя і стає звичайною людиною. Проте, як зазначає О. Борзенко, «визнання гуманітарної цінності звичайної, пересічної особистості, а значить, її етнічних, культурних, мовних, побутових прикмет і атрибутів, на противагу уніфікаційним, ідеалістичним тенденціям — така загальна ідеологія стояла за виступами харківського письменника» [3, с. 147].

Зазначимо, що дух бунтівного протистояння є співвідносним із атрибутивною сутністю козацько-авантюрного типу української особистості. Суміщення в образі пана Твардовського рис фаустіанського начала та образу козака, ідеалізованого українськими романтиками, з одного боку, утворювало спадкоємний зв'язок із ментальним і культурним досвідом української спільноти, з іншого — забезпечувало повноправний діалог із західноєвропейською культурою. Водночас травестійний, бурлескний «ореол» образу героя, його «низова» сутність створювали основу для проєкціювання його протестних поривань — як уособлень концепту пошуків — у перцептуальну площину і максимального його наближення до пересічного читача.

Особливості інтерпретування фаустіанської тематики в баладі «Твардовський» знаходять вираження в тяжінні до її редукції. Із сюжетно-фабульної точки зору це виявляється у «дискретності» змальовання угоди з негативними силами, яка багатьма дослідниками визначається як сенсоутворюючий фундамент фаустіани. У баладі ця угода зведена до рівня знаків — «Лиса гора... бритва... палець... / Паперу під карти... / Гайда в пекло!..» [6, с. 40], що адекватно здатності вічної теми поставати у «згорненій» модифікації. Слід підкреслити, що національна забарвленість цих знаків апелювала до культурної пам'яті найширшої аудиторії, була співзвучна актуалізації та гостроті питання консолідації української спільноти.

Редукованість модифікації фаустіани відбивається у звуженні її концептуального поля — здатності до деактуалізації певних концептів у контексті певних історико-культурних парадигм. Відсутність у баладі «Твардовський» атрибутивного та сенсоутворюючого для фаустіани концепту знання детермінована не тільки травестійністю й бурлескністю твору. У колізіях соціокультурної ситуації початку ХІХ ст. перед українською спільнотою поставала передусім проблема осягнення сутності та специфіки національного духовного досвіду як запорука консолідації нації. За цих умов концепт знання, який у західноєвропейській лінії фаустіани є винятково значимим, на рівні художньої рефлексії в українському варіанті вічної теми зміщувався на її концептуальну периферію, зумовлюючи в цілому її «низову» інтерпретацію.

Тенденція зниження філософського, духовно-пошукового пафосу фаустіанської міфологеми і теми характеризує й специфіку втілення інших її концептів. Поданий крізь призму побутовості та певної нігілістичності, концепт кохання постає не як символ

високих почуттів, заради яких людина порушує норми буття, а як символ свободи тіла й почуттів свободи. Абсолютність цієї свободи в баладі детермінує комічне, «сміхове» зниження одного з ментальних підґрунть української спільноти — езекутивності. Спростування надвисокого статусу жіночого начала виявлено в декларації героя — «жінка гризе душу й тіло» [6, с. 44] — та думці щодо розумності чортів, що втікають від жінок [там само].

Пан Твардовський, віддаючи дружину чортові, виголошує останнє побажання — «нехай піп вам руки зв'яже» [6, с. 43], яке можна трактувати і як «низове» перевертання концепту віри, атрибутивного для фаустіани. Глузування над інститутом шлюбу, освяченого церквою, та над самою церквою як уособленням віри, що для української спільноти протягом століть поставала як консолідуючий стрижень, відбиває глобальні ціннісні зсуви, зумовлені соціокультурною ситуацією початку XIX ст.

Визначальними чинниками її суперечливості та дисонантності були імперська політика нівелювання національного начала, розпад феодально-кріпосницької системи, формування капіталістичних відносин і урбанізація. За цих ментально і національно-культурних деструктивних умов руйнувалася система цінностей українського народу, а віра поступово втрачала статус фундаменту аксіосфери. Слід підкреслити, що українська церква, яка у XVIII ст. перебувала у складі Московського патріархату як екзархат, у XIX ст. і цей екзархат втратила, поставши лише на єпархіальному рівні. Водночас у «низовому» відтворенні концепту віри резонує й одвічне українське двовір'я, у світлі якого не тільки демонологічні образи набували реалістичності, а й релігійні цінності поставали в комічному забарвленні.

Зменшення вагомості концепту віри та водночас тенденція редукції фаустіани в баладі відображається і в тому, що в ній, на відміну від західноєвропейської традиції вічної теми, відсутній мотив розкаяння та покарання героя за порушення ціннісних меж.

Аксіологічно опозиційне трактування концепту віри в баладі, спрямованість на суцільне «зниження» його духовного статусу, а також «зниження» інших компонент змістовного фундаменту вічної теми та міфологеми резонує з феноменом перевертневості як однією з естетичних і — ширше — світоглядних доміант романтичної парадигми світобачення. Концепт перевертневості знаходить опосередковане втілення — на рівні див і перевертань, що сягають фольклорних джерел онтосу фаустіани зокрема та в цілому традицій народної сміхової культури. В образній аурі героя — це фонтанування сивухи з бурюлок у носі пана-гульця, гра в'юна на дні кухля й перевертання улана на зайця, писаря на собаку, шевця на барило, що співвідноситься також із романтичним концептом двійничості. В образній сфері демонологічного начала — це перетворення шкапи на коня, плетіння з піску тройчатого гарапника, зведення з лущиння горіху будинку. «Дива» й пе-

ретворення наповнюють витoki фаустіани в західноєвропейській традиції, що доводить паралелізм її генези в українському та європейському культурних просторах. Однак, на відміну від західноєвропейського «струменя» фаустіани, її українське «джерело» позбавлено в цілому притаманної вічній темі та міфологеми концептуальної амбівалентності — високої репрезентації позитивних і негативних сил як взаємоперевертневих.

Формування бурлескної стихії, в яку занурена сміхова інтерпретація фаустіани, її концептів і міфологеми в баладі «Твардовський» П. Гулака-Артемівського, детермінована й специфікою відбиття принципів класицизму в українському художньому просторі. Трагічна міфологічна основа образів, що склали образну аuru високих жанрів, і їх стилістична піднесеність не співвідносилися з культурною пам'яттю української спільноти і не мали традицій відображення в українському мистецтві. Із цих причин на першому плані в класицистичних орієнтаціях українського художнього простору з часів І. Котляревського домінували низькі жанри, актуалізація яких водночас була спричинена й піднесенням національного духу та увагою до фольклорного спадку як основи консолідації нації. Адекватна сутності народної образності концепція та стилістика балади «Твардовський» може бути досягнена як засіб утвердження значимості фольклорних джерел національної культури та їх повноправного входження у простір високої літератури, а також як засіб націоналізації одного з визначальних концептуальних струменів європейської культури і певним чином утвердження духовної єдності з нею.

Висновки. Балада «Твардовський» П. Гулака-Артемівського, відбиваючи різноманітний характер фаустіанської тематики і міфологеми — множинність витоків та інтерпретацій, позначених варіабельністю як концепції в цілому, так і трактування змістоутворюючих компонент (концептів пошуку, знання, віри, кохання та перевертневості) та їх співвідношення в конкретних мистецьких утіленнях, демонструє їх національно забарвлену «низову» і комічну модифікацію. Її детермінантами є чинники історико-культурного характеру — дух «весни народів», актуалізація проблем національного опанування європейського художнього досвіду, становлення романтичної парадигми світобачення та активізація консолідаційних тенденцій в українській культурі, вираженням яких стають увага до фольклорного спадку, розвиток літературної мови на основі народної, що забезпечувала й формування найширшої аудиторії.

Як особливості втілення фаустіани у творчості П. Гулака-Артемівського можуть бути визначені її генетичний зв'язок із фольклорною традицією, редукваність (фактичне уникання концепту знання та мотиву розкаяння-покарання), «сміхова» зниженість основоположних концептів, націоналізація фаустіанської міфологеми, що забезпечувало утворення міцного ланцюга спадкоємності з українським ментальним і культурним досвідом, повноправний ді-

лог із західноєвропейською культурою, апеляцію до найширшої, національно спрямованої аудиторії та створювало фундамент консолідації нації.

Перспектива подальших розвідок може вбачатися у формуванні дослідницького вектора, орієнтованого на студіювання української фаустіани у творчості В. Винниченка, Г. Косинки, П. Тичини, М. Рильського, Н. Королевої, О. Забужко, І. Світличного, О. Левади, І. Муратова, Ю. Клена тощо. Розвідки з цієї проблематики уможливають виявлення національної специфіки та онтоосу фаустіани, фаустіанської міфологемі та концептів — складових компонент змістовного поля вічної теми, детермінант їх інтерпретування в контексті української національної культури та формування уявлення щодо вічної теми як феномена європейської культури в цілому.

Література:

- Берега І. Фольклорна концептосфера творчості Петра Гулака-Артемовського [Текст] / І. Берега // Вісник Черкаського університету : Сер. : Філологічні науки. — 2013. — № 19 (272). — С. 120–124.
- Блик О. Петро Гулак-Артемовський і харківська школа романтиків : спадкоємність традицій [Текст] / О. Блик // Вісник Черкаського ун-ту : Сер. : Філологічні науки. — 2013. — № 19 (272). — С. 18–21.
- Борзенко О. І. Творчість П. Гулака-Артемовського в аспекті національної ментальності [Текст] / О. І. Борзенко // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Сер. : Філологія. — 2006. — Вип. 49 (745). — С. 146–150.
- Бурлеск і travestiya в українській поезії першої половини ХІХ ст. [Текст] / [Упоряд., підгот. текстів, передм. та прим. Г. Нудьги]. — К. : Державне видавництво художньої літератури, 1969. — 599 с.
- Грица С. Сюжетні та структурно-типологічні паралелі в українській, білоруській і польській баладі [Текст] / С. Грица // Слов'янські обрії : доповіді ХV Міжнародного з'їзду славістів / НАН України ; Укр. ком. славістів ; Нац. б-ка ім. В. І. Вернадського. — К., 2013. — Вип. 6. — Ч. 2. — С. 20–32.
- Гулак-Артемовський П. П. Твори [Текст] / П. П. Гулак-Артемовський. — К. : Дніпро, 1978. — 159 с.
- Гулак-Артемовський П. Поетичні твори. Повісті та оповідання / П. Гулак-Артемовський, Є. Гребінка. [Упоряд. і примітки М. М. Павлюка. Вступ. стаття П. М. Федченка]. — К. : Наукова думка, 1984. — 606 с.
- Єременко О. Р. Українська балада ХІХ ст. (історія жанру) [Електронний ресурс] / О. Р. Єременко. — Суми : Мрія-1, 2004. — 216 с. — Доступно з PDF : moodle.znu.edu.ua/pluginfile.php?file=/132993/mod.resource/content/1. (дата звернення : 02.08.2017). — Назва з екрана.
- Петляк А. Твори Ігнація Красицького та Адама Міцкевича у вільних перекладах Петра Гулака-Артемовського [Текст] / А. Петляк // Проблеми слов'язнознавства : зб. наук. праць. — Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, — 2011. — Вип. 60. — С. 123–130.
- Петрухіна Л. Слов'янська балада епохи романтизму : генеза і проблема жанру [Текст] / Л. Петрухіна // Проблеми слов'язнознавства : зб. наук. праць. — Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2005. — Вип. 55. — С. 79–90.
- Ромашенко Л. Польські сторінки в житті і творчості Петра Гулака-Артемовського [Текст] / Л. Ромашенко // Вісник Черкаського університету : Сер. : Філологічні науки. — Черкаси : ЧНУ, 2013. — № 19 (272). — С. 41–45.
- Тарнашинська Л. Модифікації жанру : процес дегероїзації у баладі ХХ ст. (Слов'янський контекст) [Текст] / Л. Тарнашинська // Слов'янські обрії : доповіді ХV Міжнародного з'їзду славістів / НАН України ; Укр. ком. славістів ; Нац. б-ка ім. В. І. Вернадського. — К., 2013. — Вип. 6. — Ч. 2. — С. 156–170.
- Уманець О. В. Інтерпретація концепту знання та фаустівської міфологемі в романі В. Брюсова «Вогняний ангел» [Текст] / О. В. Уманець // Вісник ХДАДМ. — 2015. — № 9–10. — С. 125–131.

References:

- Bereza, I. (2013). Folklorna conceptosfera tvorchosti Petra Hulaka-Artemovskogo [Folklore Conceptual Sphere of P. Hulak-Artemovsky's Works]. *Visnyk Cherkasskogo universitetu — Cherkasy University Bulletin*, 19 (272), 120–124. (In Ukrainian).
- Blyk, O. (2013). Petro Hulak-Artemovsky i kharkivska shkola romantykiv : spadkoemnist tradytsiy [Petro Hulak-Artemovsky and Kharkiv Romantic School]. *Visnyk Cherkasskogo universitetu — Cherkasy University Bulletin*, 19 (272), 18–21. (In Ukrainian).
- Borzenko, O. I. (2006). Tvorchist P. Hulaka-Artemovskogo v aspekti nationalnoyi mentalnosti [The Creativity of P. Gulak-Artemovsky in National Mentality Aspect]. *Visnyk Kharkivskogo Nationalnoho Universitetu im. V. N. Karazina — Kharkiv National University Bulletin*, 49 (745), 146–150. (In Ukrainian).
- Nudga, G. (Ed.). (1959). *Burlesk i travestiya v ukraiyinskyi poeziyi pershoi polovyny XIX st.* [Burlesque and Travesty in Ukrainian Poetry of the First Half of the XIX Century]. Kiev : Derzhavne vydavnytstvo khudozhnoyi literatury. (In Ukrainian).
- Gritza, S. (2013). Syuzhetni ta strukturno-tipolohichni paraleli v ukraiyinskyi, biloruskiy i polskiy baladi [The Plot and Structure-tipological Parallels in the Ukrainian, Belarussian and Polish Ballad]. *Slovyanski obriyi : dopovidi XV Mizhnarodnoho zyzdu slavistiv — Slavonic horizons: reports of the XV international congress of the Slavist.* (issue 6, part 2, pp. 20–32). Kyiv. (In Ukrainian).
- Hulak-Artemovsky, P. P. (1978). *Tvory* [Works]. Kyiv : Dnipro. (In Ukrainian).
- Hulak-Artemovsky, P., Grebinka, Ye. (1984). *Poetychni tvory. Povisti ta opovidannya* [Poetry. Stories and Tales]. Kyiv : Naukova dumka. (In Ukrainian).
- Yeremenko, O. R. (2004). *Ukrainska balada XIX st. (istoria zhanru)* [Ukrainian Ballad of the XIX Century (story genre)]. Sumy : Mriya-1. Retrieved from moodle.znu.edu.ua/pluginfile.php?file=/132993/mod.resource/content/1. (In Ukrainian).
- Petlyak, A. (2011). *Tvory Ignatziya Krasitzrogo ta Adama Mitskevicha u vilnyh perekладаh Petra Hulaka-Artemovskogo* [Works of Ignatzy Krasitsky and Adam Mitskevich in Free Translations by Petro Hulak-Artemovsky]. *Problemy slovyanoznavstva — Problems of Slavic Studies*, 60, 123–130. (In Ukrainian).
- Petrukhina, L. (2005). Slovyanska balada epokhy romantyzmu : heneza i problema zhanru [A Slavonic Ballad of Romanticism Epoch : Genesis and the Problem of a Genre]. *Problemy slovyanoznavstva — Problems of Slavic Studies*, 55, 79–90. (In Ukrainian).
- Romaschenko, L. (2013). Polski storinky v zhytti i tvorchosti Petra Gulaka-Artemovskogo [Polish Pages in the Life and Creative Work of Peter Hulak-Artemovsky]. *Visnyk Cherkasskogo Universitetu — Cherkasy University Bulletin*, 19 (272), 41–45. (In Ukrainian).
- Tarnashynska, L. (2013). Modyfikatsiyi zhanru : protses deheroyizatsiyi u baladi XX st. (Slovyanskyi kontekst) [Genre Modification : Princesses of Deheroisation in the Ballad of the XXth Century (Slavonic Context)]. *Slovyanski obriyi : dopovidi XV Mizhnarodnoho zyzdu slavistiv — Slavonic Horizons: Reports of the XV International Congress of the Slavist.* (issue 6, part 2, pp. 156–170). Kyiv. (In Ukrainian).
- Umanets, O. (2015). Interpretatsiya kontseptu znannya ta faustivskoyi mifolohemy v romani V. Brusova "Vohnyany anhel" [The Interpretation of the Concept of Knowledge and the Mythologeme of Faustian in the Novel "The Fire Angel" by V. Brusov]. *Visnyk KhDADM — Bulletin of KSADA*, 9–10, 125–131. (In Ukrainian).